

א. תזזילת עניינו של יום

המקור הראשון לטו' בשבט מופיע במשנה ראש השנה {פרק א' משנה א'}:

"אַרְבַּעָה רָאשֵׁי שָׁנִים הֵם. בְּאַחַד בְּנִיטָן רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְמַלְכִים וְלַרְגָלִים. בְּאַחַד בְּאַלּוּל רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְמַעֲשֵׂר בְּהֵמָה. רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמְרִים, בְּאַחַד בְּתִשְׁרִי. בְּאַחַד בְּתִשְׁרִי רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְשָׁנִים וְלְשִׁמְטִין וְלִיּוֹבְלוֹת, לְנִטְיָעָה וְלִרְקוֹת. בְּאַחַד בְּשֶׁבֶט, רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְאַיִלָן, כְּדַבְּרֵי בֵּית שְׁמַאי. בֵּית הַלֵּל אוֹמְרִים, בְּחַמְשָׁה עָשָׂר בּו'": (הלכה כבית הלל).

הטעם מובא במקום בדברי ר"ע מברטנורה ותו"ט: רוב גשמי השנה ירדו עד טו' בשבט ועלה שרף האילנות. ואין מעשרים מפירות אילן שחנטו לפני שבט על אילנות שחנטו אחר שבט כי באילנות הולכים בתר חנטה. ועוד, בכל השנים נוהג מעשר ראשון ובשנים א,ב,ד,ה נוהג גם מעשר שני ובשנים ג,ו נוהג מעשר עני ואותם שחנטו מרייה של שלישית עד שבט דנים אותם כפירות שנה שעברה ונוהג בהם מעשר ראשון ומעשר שני ומשבט ואילך נוהג בהם מעשר ראשון ומעשר עני.

ובגמרא (ר"ה. יד') מובא:

ראש השנה לאילן. מאי טעמה? אמר רבי אלעזר, אמר רבי אושעיה: הואיל ויצאו רוב גשמי שנה. היינו: שכבר עברו רוב ימות הגשמים, שהוא זמן רביעה ועלה השרף באילנות ונמצאו הפירות חונטין מעתה.

ובירושלמי (ר"ה. פרק א') מובא:

חד אמר: כבר יצאו גשמי שנה כולה וכבר רובה של תקופה מבחוץ. וחורנה אמר: עד כאן היו חייך ממי השנה שעברה, מכאן ואילך הן חייך ממי השנה הבאה.

ב. התועלת שאפשר להרוויז מיום זה

נמנה בקצרה את הרווחים הרוחניים מיום זה ולאחר מכן נרחיב להסבירם:

1. יש ביום זה הזדמנות מיוחדת לדבר על הדינים וההלכות של המצוות התלויות בארץ ואם לא יוחד יום זה אלא בשביל לימודים אלו- דיינו.
2. כמו כן, כיוון שאוכלים פירות ובמיוחד אותם פירות שנשתבחה בהם ארץ ישראל נוצרת ההזדמנות לדון בדיני ברכות ולעורר עליהם.
3. צריך האדם לעבוד על מידותיו שהרי אדם זורע ונוטע פעמים רבות לאחרים מבלי שיהנה מכך.
4. שבחה של ארץ ישראל.
5. הקשר וההסבר לנאמר 'כי אדם עץ השדה'.

ועתה נרחיב ונסביר כמידת האפשר:

1. מצוות התלויות בארץ:

לבד מעצם ההלכות שהובאו בקשר ליום זה יש לזכור שמיום כניסת בני ישראל לארץ הם היו קשורים למצוות הקשורות לעבודת האדמה 'מצוות התלויות בארץ', יש ליהודי מצוות בדברים הגשמיים שעושה, בעבודת האדמה. מצוות כמו לקט, שכחה ופאה, תרומות ומעשרות, שמיטה ויובל, עוללות, ביכורים, נטע רבעי, ערלה ועוד הרבה מצוות סביבם כגון הפרשת חלה וכלאיים וכיוצא בזה. יוצא שקשר הדוק יש ליהודי עם האדמה בגלל הזכות הגדולה והמצוות המרובות שמרוויח כאשר מקיימם. וכך כתוב בגמרא: "דרש ר' שמלאי: מפני מה נתאוה משה רבנו להיכנס לארץ ישראל, וכי לאכול מפריה הוא צריך או לשבוע מטובה הוא צריך? אלא כך אמר משה: הרבה מצוות נצטוו ישראל, ואין מתקיימין אלא בארץ ישראל". (סוטה, יד')

הנה ההזדמנות לספר בקצרה ולהסביר מושגים אלו:

- לקט** – עזיבת שתי שיבולים הנופלות בשעת הקציר לעניים.
- שכחה** – עזיבת עומר שנשכח בשדה ועזיבת קמה שנשכחה מלהקצר לעניים.
- פאה** – אי קצירת אלומות השיבולים בקצה השדה ועזיבתן לעניים.
- פרט** – עזיבת ענבים בודדים הנושרים בשעת הבציר לעניים.
- עוללות** – עזיבת אשכולות קטנים של ענבים על העץ.
- שביעית** – איסור על עיבוד אדמה וקצירת פירותיה שנה תמימה פעם בשבע שנים.
- מעשר עני** – הפרשת עשירית מהיבול בשנה השלישית והשישית לשמיטה לעניים.
- ביכורים** – את ראשית הפירות והתבואה יש להביא לבית המקדש לכהנים.
- נטע רבעי** – אכילת הפירות של השנה הרביעית בירושלים.
- הפרשת חלה** – תרומה של 1/24 מהבצק של הלחם ונתינתו לכהנים.
- תרומה** – הפרשת חלק ראשוני מהיבול לכהנים.
- מעשר ראשון** – הפרשת עשרה אחוז מהנותר לאחר תרומה גדולה ללויים.
- תרומת מעשר** – הלוי מפריש לכהן עשירית מהמעשר שקיבל מהישראל.
- מעשר שני** – הפרשת עשירית היבול בשנים א, ב, ד, ה לשמיטה ואכילתם בירושלים.
- כלאיים** – איסור להכליא שני זנים שונים, ואף לשתול שני מינים שונים באותו מקום.
- ערלה** – איסור להנות מפירות העצים בשלוש השנים הראשונות לנטיעתם.
- יובל** – לאחר שבע שמיטות עוזבים את האדמה שנית, הקרקעות בארץ ישראל חוזרות לבעלים המקוריים והעבדים העבריים משתחררים.

2. דיני הברכות

טו' בשבט נותן הזדמנות ללמוד לפחות במעט את דיני הברכות העיקריים. ונביא כאן את בסיס הרעיון של קדימה בברכות:

"וְאֶכְלֶתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ". (דברים ח, י):

מכאן שהחיוב לברך ברכת המזון מדאורייתא הוא במידה ואדם אכל ושבע. אבל חכמים החמירו ותיקנו שאפילו אם אכל כזית או כביצה חייב לברך ברכת המזון.

דיני קדימה בברכות

למרות שהתורה חייבה ברכה על אכילת פת, יש חובה לברך גם על אכילת כל סוגי המאכלים לפניהם ולאחריהם, ויש על ברכת שאר המאכלים דינים בעניין קדימה בברכותיהם. והכלל הוא מג"ע א"ש - ואלו ר"ת של דיני הקדימה: מזונות, גפן, עץ, אדמה, שהכל.

דיני קדימה בשבעת המינים

הגמרא בברכות (דף מ"א ע"ב) מביאה מעשה שממנו לומדים דין קדימה בברכות בשבעת המינים, וז"ל:

"**רב חסדא ורב המנונא** הוו יתבי בסעודתא אייתו לקמייהו תמרי ורמוני (ולא אכלו לחם באותה סעודה, והביאו לפניהם תמרים ורימונים), שקל רב המנונא בריך אתמרי ברישא (בירך על תמר ואכלו ללא לחם) אמר ליה רב חסדא, לא סבירא ליה מר להא דאמר רב יוסף ואיתימא רבי יצחק, כל המוקדם בפסוק זה קודם לברכה (ומדוע ברכת עליו בתחילה?) אמר ליה (רב המנונא), זה שני לארץ, וזה חמישי לארץ. אמר ליה (רב חסדא), מאן יהיב לן נגרי דפרזלא ונשמעינך" (ומבאר רש"י מי יתן לי רגליים של ברזל ולא של עצם ובשר, ונשמש אותך ונלך אחריך תמיד, כדי ללמוד ממך את ההלכה).

וכך נפסקה ההלכה שכל הקודם "לארץ" בפסוק קודם לברכה. ולפי זה יוצא שהסדר לענין קדימה בברכות הוא: **זית, תמר, ענבים, תאנה, רימון** [ועיין לרמב"ם פ"ח מהל' ברכות הל' יג שסובר שיש להקדים את החביב]

ונעתיק מספר הלכות מדיני קדימה בברכות מילקוט יוסף:

א. היו לפניו מיני פירות הרבה, אם ברכותיהם שוות, ויש ביניהם ממין שבעה, מקדים מין שבעה. ופירות שנשתבחה בהם ארץ ישראל הם שבעה מינים ככתוב (דברים ח, ט): ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון, ארץ זית שמן ודבש. ופירוש דבש היינו תמרים. ופירות שבעת המינים קודמים לברכה לכל שאר מיני פירות העץ. ואפילו חביב עליו מין פרי אחר שאינו משבעת המינים, יש להקדים לברך על פירות שבעת המינים.

ב. כל דין קדימה שאמרו אינו אלא כששניהם מונחים לפניו וברצונו לאכול משניהם, אבל אין צריך להמתין עד שיביאו לפניו המין שמוקדם לברכה. [ואין דין קדימה אלא לענין הברכה, אבל אחר שבירך על הזיתים ואכל מהם, רשאי לאכול מכל פרי העץ שלפניו].

ג. כל הקודם בפסוק בשבעת המינים עצמם, קודם לחבירו לברכה. ותמרים קודמים לענבים, כי התמרים "שני" לארץ אחרון שבמקרא, והגפן "שלישי" לארץ הראשון. ויש אומרים שהיין קודם לתמרים, הואיל והיין דבר חשוב הוא עד שקובע ברכה לעצמו בברכת "בורא פרי הגפן", וגם הוא סועד ומשמח. ויש חולקים ואומרים שאין קדימה ליין על התמרים. ולדינא, יש להקדים התמרים ליין, וכדעת הבית יוסף. ולכל הדעות מעשה קדרה, דהיינו תבשיל מחמשת מיני דגן קודמים ליין. נמצא משפט הקדימה בברכות כדלהלן: ברכת המוציא קודמת לכל דבר. [ומפני כך מכסים את הפת קודם הקידוש על היין בשבת ויו"ט, להראות כאילו אין כאן פת לפנינו בכדי להקדימו]. ולאחר מכן ברכת "בורא מיני מזונות". ופת חטים קודמת לפת שעורים. ואחריהם זית, ואחריו תמרים, ואחר כך ענבים, ואחר כך תאנים, ואחר כך רימונים, ואחריהם שאר מיני פירות העץ. **[ומה שיש נוהגים בליל ט"ו בשבט לשתות בירה משעורים כדי לטעום מכל שבעת המינים, פשוט שאין להקדים הבירה לשאר מינים, כיון שהרוב מים, וברכתו שהכל].**

ד. ברכה אחת שמברך "בורא פרי העץ" פוטרת כל מיני העץ שלפניו, ואם טעה והקדים פרי עץ המאוחר בפסוק, כגון שבירך תחלה על רמון, או אפילו מין פרי אחר שאינו משבעת המינים, וקדם ובירך עליו בורא פרי העץ, וכיוון לפטור את הפירות האחרים, יצא. שאין משפט הקדימה של שבעת המינים כסדרן אלא לענין לכתחלה, ולא לעכב בדיעבד.

ה. הביאו לפניו מיני פירות שונים, מפרי העץ ומפרי האדמה, מן הדין אפשר להקדים לברך על פרי האדמה, אפילו אם אינו חביב, ואפילו אם פרי העץ הוא אחד משבעת המינים. שאין דין קדימה לשבעת המינים אלא בפירות שברכותיהן שוות. ומכל מקום נכון להקדים פרי העץ לפרי האדמה, אלא אם כן פרי האדמה חביב עליו יותר, שאז יקדים החביב תחלה.

ו. ברכת בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה קודמת לברכת שהכל נהיה בדברו, מפני שהם ברכות מבוררות יותר מברכת שהכל, שהיא ברכה כוללת. ומכל מקום אם בירך שהכל תחלה לא פטר שאר מינים שלפניו מברכת בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה, שאף על פי שאמרו חז"ל: "על הכל אם אמר שהכל יצא" אין זה אלא באופן שנתכוין בברכת שהכל לפטור את פרי העץ, או את פרי האדמה, מה שאין כן בזה. וכן אם הקדים ובירך "בורא פרי האדמה" על פרי האדמה, ולפניו גם פרי העץ, לא נפטר פרי העץ בברכת בורא פרי האדמה, הואיל ולא נתכוין בפירוש לפוטרו. אבל אם נתכוין לפוטרו יצא.

3. עבודת המידות

הקב"ה חפץ בעבודת המידות של האדם וגם זהו דבר הנלמד מעבודת האדמה וכפי שיוכיחו המאמרים הבאים:

"וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל"; אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: אף על פי שתמצאו אותה מלאה כל טוב, לא תאמרו: נשב ולא נטע, אלא הווי זהירים בנטיעות... כשם שנכנסתם ומצאתם נטיעות שנטעו אחרים, אף אתם היו נוטעים לבניכם, שלא יאמר אדם: אני זקן, כמה שנים אני חי, מה אני עומד ומתיגע לאחרים? למחר אני מת!... לפיכך לא יבטל אדם מן הנטיעות, אלא כשם שמצא - עוד יוסיף ויטע, אפילו יהיה זקן.

(מדרש תנחומא, פי קדושים)

נצטוינו לרשת את הארץ אשר נתן לנו ה', ולא נעזבה ביד זולתנו מן האומות או לשממה, והוא אמרו להם: "והורשתם את הארץ וישבתם בה, כי לכם נתתי את הארץ לרשת אתה" (במדבר ל"ג) אם כן היא מצות עשה לדורות, מתחייב כל אחד ממנו ואפילו בזמן גלות.

(הרמב"ן)

ודבר זה נלמד ממעשה של חוני המעגל:

"יומא חד הוה אזל באורחא חזייה להווא גברא דהוה נטע חרובא אמר ליה האי עד כמה שנין טעין אמר ליה עד שבעין שנין אמר ליה פשיטא לך דחיית שבעין שנין אמר ליה האי [גברא] עלמא בחרובא אשכחתייה כי היכי דשתלי לי אבהתי שתלי נמי לבראי". (תרגום - יום אחד היה הולך בדרך, ראה איש שהיה נוטע חרוב. שאל אותו: מתי העץ יניב פירות? ענה לו: לאחר שבעים שנה. אמר לו: וכי אתה בטוח שתחיה שבעים שנה? אמר לו אותו אדם: אני באתי לעולם ומצאתי חרוב נטוע מניב פירות. כמו שאבותי שתלו לי, כך אני שותל לצורך בני).

{תענית. כג'}

מעשה באדרינוס המלך שהיה עובר למלחמה והולך עם הגייסות שלו להילחם על מדינה אחת שמרדה עליו. מצא בדרך זקן אחד שהיה נוטע נטיעות תאנים. אמר לו אדרינוס: בן כמה שנים אתה עכשיו? אמר לו בן מאה שנה. אמר לו: אתה זקן בן מאה שנה עומד וטורח ונוטע נטיעות, וכי סבור אתה לאכול מהן? אמר לו: אדוני המלך, הריני נוטע, אם אזכה אוכל מפירות נטיעותי, ואם לאו - כשם שיגעו אבותי לי כך אני יגע לבני. עשה אדרינוס שלוש שנים במלחמה וחזר. מצא לאותו זקן באותו מקום. מה עשה אותו זקן? נטל סלסלה ומלא אותה ביכורי תאנים יפות וקרב לפני אדרינוס. אמר לפניו: אדוני המלך, קבל מן עבדך. אני הוא אותו הזקן שמצאת אותי בהליכתך עומד ונוטע, הרי כבר זיכני המקום לאכול מפירות נטיעותי, ואלו שבתוך הסלסלה - מהם. מיד אמר אדרינוס לעבדיו: טלו את הסלסלה ממנו ומלאו אותה זהובים"

(תנחומא קדושים ויקרא רבה כ"ה)

יוצא אם כן שבעבודת האדמה יש הרבה מידות טובות וגמילות חסד, שטורח אדם ועובד בשביל הבאים אחריו וזהו אחד הלימודים שצריך להזכר בהם ב-טו' בשבט.

4. שבח ארץ ישראל

ביום זה ניתנת ההזדמנות לדבר בשבחה של ארץ ישראל, הארץ שנתן הקב"ה לאבותינו אברהם יצחק ויעקב. זאת הארץ עליה נאמר {פרשת עקב}: "אַרְצָא אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ דָרַשׁ אֹתָהּ תִּמְיֵד עֵינֵי ה' אֱלֹקֶיךָ בְּהַ מְרֻשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה". ובתורה כתוב שש עשרה פעמים ביטוי שבח על הארץ: ארץ זבת חלב ודבש. ועוד כתוב {דברים פרק ח' פסוקים ז'-ט'}: "כִּי יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נַחְלֵי מַיִם עֵינֹת וַתְּהַמֹּת יִצְאִים בְּבִקְעָה וּבְהָר: אֶרֶץ חֶסֶה וְשֹׁעֲרָה וְגִפְן וַתְּאָנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ זֵית שָׁמֶן וַדְבָשׁ: אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְפַּנֶּת תֵּאָכַל בָּהּ לֶחֶם לֹא תִחָסֵר כֹּל בָּהּ אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבֹנֶיהָ בְּרֹזֶל וַיִּמְהַרְרֶיהָ תִּחְצַב נְחֹשֶׁת: וְעוֹד פְּעָמִים רַבּוֹת מִזְכֹּר שֶׁהָאֶרֶץ הִיא אֶרֶץ טוֹבָה וְרַחֲבָה וְהַפְּלִיגוּ חַז"ל בְּאַהֲבַתֶּם אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל {כתובות קיב'}:

רבי אבא, כשהגיע לגבולה של ארץ ישראל בעכו, נישק את סלעיה מרוב אהבה. רבי חייא בר גמדיא היה מתגלגל בעפרה מרוב חיבתה, ודרש על עצמו את הפסוק (תהילים קב, ו) "כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו". **רבי חנינא**, כשהיה מהלך בארץ ישראל וראה מכשול בדרך, היה מתקנו. ופרש רש"י שהיה משווה ומתקן מכשולי העיר מחמת חיבת הארץ שהיתה חביבה עליו, והיה מחזר תמיד לתקנה כדי שלא יצא שם רע על דרכיה. **רבי אמי ורבי אסי** היו מדקדקים להושיב את תלמידיהם במקום הנעים ביותר - בבוקר כשהיה מעט קר הושיבום במקום השמש, ולעת הצהרים כשנעשה חם הושיבום בצל - כדי שלא יתרעמו חלילה על ישיבת הארץ ואקלימה.

"**רבי בר יחזקאל** נזדמן לבני-ברק, ראה עזים שאוכלות תחת תאנים. והיה דבש נוטף מן התאנים וחלב מטפטף מן העזים ומתערבים זה בזה. אמר: 'זהו זבת חלב ודבש. (כתובות קי"א)

"**מעשה בר' יונתן בן אלעזר**, שהיה יושב תחת תאנה אחת, והיתה התאנה מלאה תאנים יפות. ירד טל והיו התאנים שואבות דבש, והיה הרוח מגבלו בעפר. באה עז אחת והיתה מנטפת חלב בדבש, וקרא לתלמידים ואמר להם: באו וראו דגמא מעין העולם-הבא, שנאמר: "והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס והגבעות תלכנה חלב". (תנחומא תצוה)

וכל כך חשובה היתה הארץ בעיני חכמים עד שאמרו:

ר' יוחנן בן זכאי אומר: אם היתה נטיעה בתוך ידך ואמרו לך הרי משיח בא, נטע את הנטיעה ואחר כך צא והקבילהו!
(אבות דרבי נתן)

מכילתא דרבי ישמעאל:

עד שלא נבחרה ארץ ישראל היו כל הארצות כשרות לדברות משנבחרה ארץ ישראל יצאו כל הארצות.

ספרא בהר:

לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלקים, מכאן אמרו כל ב"י היושב בא"י מקבל עליו עול מלכות שמים, וכל היוצא לחוצה לארץ כאילו עובד ע"א.

ספרי דברים פסקא פ':

וירשת אותם וישבת, מעשה ברבי יהודה בן בתירה ורבי מתיה בן חרש ורבי חנניה בן אחי רבי יהושע ורבי יונתן שהיו יוצאים חוצה לארץ והגיעו לפלטום וזכרו את ארץ ישראל זקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם וקרעו בגדיהם וקראו את המקרא הזה (דברים יא, לא) "וירשתם אותה וישבתם בה ושמרתם לעשות את כל החקים האלה" אמרו: ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה.

ספרי דברים פסקא פ':

מעשה ברבי אלעזר בן שמוע ורבי יוחנן הסנדלר שהיו הולכים לנציבים אצל רבי יהודה בן בתירה ללמוד ממנו תורה והגיעו לציידן וזכרו את ארץ ישראל זקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם וקרעו בגדיהם וקראו את המקרא הזה (דברים יא, לא) "וירשתם אותה וישבתם בה ושמרתם לעשות את כל החוקים האלה ואת המשפטים" אמרו: ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה חזרו ובאו להם לארץ ישראל.

ספרי דברים פסקא שלג':

היה רבי מאיר אומר כל היושב בארץ ישראל ארץ ישראל מכפרת עליו

בראשית רבה פרשה טז':

"אשר שם הזהב" אילו דברי תורה שהן נחמדים מזהב ומפז רב, "וזהב הארץ ההיא טוב" מלמד שאין תורה כתורת ארץ ישראל ולא חכמה כחכמת ארץ ישראל.

5. כי האדם עץ השדה

מקור הרעיון מופיע בתורה, כאשר יוצאים למלחמה נגד עיר וצרים עליה, אין לעקור לשם המצור עצים: "כי תצור אל עיר ימים רבים להלחם עליה לתפשה, לא תשחית את עצה לנדח עליו גרזן פי ממנו תאכל ואותו לא תכרת **כי האדם עץ השדה** לבא מפניך במצור".
(דברים כ יט)

הוסבר הקשר בין האדם לעץ מוסבר כך {מעובד ע"פ ש"ק}: נבחן את העץ. גזע חסון. ענפים מתפשטים לכל עבר. קשה להאמין, אבל הכל התחיל בגרעין אחד קטן. הפוטנציאל הגרעיני מדהים; השקעה קטנה בגרעין, תניב עץ חסון ופירות

משובחים. ילד קטן הוא כמו גרעין; אדם בוגר הוא העץ. מעוניינים באדם בוגר, יציב ומלא ערכים? השקיעו בילדים. אולי הם קטנים, אפילו תינוקות. אבל ההשקעה תשתלם, כשהם יגדלו ויתבגרו. נביט אל הארץ. נחפש את השורשים. היכן הם? האם הם קיימים? כן, הם קיימים. ובלעדיהם העץ לא יחזיק מעמד. רוח קלה תהפוך אותו על פניו.

האמונה היא השורש. היא זו שנותנת לאדם את היציבות. היא מעניקה לו חוסן פנימי גם בעתות משבר. בלעדיה, רוחות קלות, לחצים חברתיים או סביבה משתנה תזעזע את חייו. המאמין לא יחשוש מכל אלו: האמונה היא נר לרגליו, לאורה ילך ועל-פיה יתנהג. אבל אין די בכך. העץ לא מורכב מגרעין ושורשים בלבד. העץ הוא הגזע, הענפים. לא ניתן להסתפק באמונה בלבד. יש להתקדם ולפעול, לגדול ולהתרחב. הגזע והענפים הם המעשים הטובים של האדם. קיימת מצוה? העץ צמח בעוד סנטימטר. כיבדת את ההורים? עוד ענף נולד, והעץ הולך וגדל... כדאי לזכור שעץ טוב לא מפסיק לגדול. ברגע שהגדילה נפסקת חלילה, הענפים ייבשו, וענפים חדשים לא יופיעו.

ולסיום: האם העץ הוא 'עץ סרק', או שמא נהנים ממנו כולם? זוהי שאלה שיש לתת עליה היטב את הדעת. לעצים מסויימים שורשים איתנים, גזע חסון והרבה ענפים. האם הכל נהנים מהם? או שמא הם אנוכיים, במידת מה? על האדם – העץ – לזכור תמיד את הזולת. להעניק, לתת את המיטב. הפירות שאתה מעניק היום, יהפכו מחר לאילנות. אל תתן למעגל הזה להפסק.

קשר הדוק לו לאדם עם העץ ועל כן עליו ללמוד מהעץ מספר דברים: שורשים צריכים להיות חזקים. הענפים נותנים צל ומעניקים לכל דורש כל טוב. אם העץ גדל עקום מיד מיישרים אותו כשמצמידים לו קרש שינווט אותו ישר- אם העץ כבר גדול אי אפשר ליישרו. ובחז"ל מביאים מעשה הקשור ל-טו' בשבת ולעניין כך שהאדם כעץ צריך להעניק לזולת הכל וזו מטרתו, ואם יהיה אהוב למטה יהיה אהוב למעלה:

כי הוּוּ מיפטרי מהדדי, אמר ליה: ליברכן מר. אמר ליה: אמשול לך משל, למה הדבר דומה? לאדם שהיה הולך במדבר, והיה רעב ועייף וצמא, ומצא אילן שפירותיו מתוקין וצילו נאה ואמת המים עוברת תחתיו. אכל מפירותיו ושתה ממימיו וישב בצילו. וכשביקש לילך, אמר: אילן אילן, במה אברכך? אם אומר לך שיהו פירותיך מתוקין, הרי פירותיך מתוקין! - שיהא צילך נאה, הרי צילך נאה! - שתהא אמת המים עוברת תחתך, הרי אמת המים עוברת תחתך! אלא יהי רצון, שכל נטיעות שנוטעין ממך יהיו כמותך.

אף אתה, במה אברכך? אם בתורה - הרי תורה. אם בעושר - הרי עושר. אם בבנים - הרי בנים. אלא יהי רצון שיהו צאצאי מעידך כמותך...

(תענית ה ע"ב).

ובמדרש קהלת מובא: "בשעה שברא הקב"ה את האדם הראשון, נטלו וחזרו לפני כל אילני גן עדן ואמר לו: ראה מעשי כמה משובחים המה! וכל מה שבראתי, בשבילך בראתי. תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי שאם תקלקל אין שיתקן אחריך."

ג. שבעת המינים ולמה נמשלו ישראל

עתה נביא ונבאר את עניין שבעת המינים שהשתבחה בהם ארץ ישראל וכן את דברי חז"ל המדמים את ישראל פעמים רבות לאילנות ופירות.

אָרְצָא חֲטָה וְשַׁעֲרָה וְגִפְן וְתַאֲנָה וְרִמּוֹן אָרְצָא זֵית שֶׁמֶן וְדָבָשׁ :

חטה - כשם שהאיכר יודע איזו כמות חיטים הוציא לזריעה ויודע כמה יבול עלה, כך ירדו ישראל למצרים במניין שבעים נפש, ועלו משם שש מאות אלף. כשם שאין מודדים את הסולת לבדה, אלא את החיטים בכללותן עם הסובין והמורסן, כך נכללים כל היהודים יחדיו – "מחוטב עציד עד שואב מימד" (דברים כט). וכשם שאפשר לעולם בלא פירות אחרים ואי אפשר לעולם בלא חיטים, כך אי אפשר לעולם להתקיים בלא ישראל אפילו שעה אחת, שלא נברא העולם אלא בשביל ישראל שיעסקו בתורה. (מדרש שיר השירים מדרש רבה, ז)

גפן - למה נמשלו ישראל לגפן? אלא מה הגפן שבעליה מבקשים שתשבית, מה הם עושים? עוקרים אותה ממקומה ושותלים אותה במקום אחר והיא משבחת. כך ישראל, כיוון שבקש הקדוש ברוך הוא להודיע ישראל בעולם, מה עשה? עקם ממצרים והביאם למדבר והתחילו מצליחים שם. קבלו את התורה ויצא להם שם בעולם. (שמות רבה מ"ד)

אמר ר' שמעון בן לקיש: אמה זו כגפן נמשלה: זמורות שבה - אלו בעלי-בתיים, אשכולות שבה - אלו תלמידי חכמים, עלים שבה - אלו עמי הארץ, קנוקנות שבה - אלו ריקנים שבישראל. וזהו ששלחו משם: יבקשו רחמים האשכולות על העלים, שאלמלא העלים אין האשכולות מתקיימים. (חולין צב, ע"א)

מה ענבים יש בהם מאכל ומשקה - כך ישראל יש בהם תורה ומעשים טובים. (מדרש רבה)

למה נמשלו דברי תורה ליין? לומר לך: מה יין אין מתקיים אלא בפחות שבכלים, כך דברי תורה אין מתקיימים אלא במי שדעתו שפלה. (מסכת תענית)

תאנה - למה נמשלה תורה לתאנה? שרוב האילנות – הזית, הגפן והתמרה – נלקטין כאחת, והתאנה נלקטת מעט-מעט, כך התורה: היום לומד מעט ולמחר הרבה. לפי שאינה מלמדת לא בשנה ולא בשנתיים. (במדבר רבא כ"א)

"למה נמשלה תורה לתאנה? אלא כל הפרות יש בהם פסולת: תמרים יש בהם גריעינים, ענבים יש בהם חרצנים, רמונים יש בהם קלפין - אבל תאנה כולה יפה לאכול. כך דברי תורה: אין בהם פסולת..."

רמון - 'כפלח הרמון רקתך' - אמר ר' שמעון בן לקיש: אל תקרי 'רקתך' אלא 'רקתך', שאפילו ריקנים שבך מלאים מצוות כרימון. (עירובין. יט')

דרשו חז"ל (ברכות נו, עירובין יט): "כפלח הרמון רקתך" – אפילו ריקנים שבך מלאים מצוות כרימון. ורבנו יוסף חיים זצ"ל מבגדד שאל ("בניהו" סוף מסכת מגילה): ממה נפשך: אם מלאים הם מצוות, אין הם ריקנים! ועוד, מדוע המשילו אותם דווקא לרימון ולא לגרעיני התאנה? והשיב: שהרימון אומנם נאכל כל תוכו – אבל למעשה אין גרעיניו נאכלים אלא אגב המעטה העסיסי שלהם, וכשלעצמם אינם ראויים כלל לאכילה. אילו יסחט מיץ הרמון, יושלכו הגרעינים ואיש לא יאכל אותם. מצוותיהם של הריקים שבישראל דומים כל כך לגרעין הרמון: יש כאן מעטה עסיסי נפלא של ברכה. נמצא, שמצוותיהם מצויינות לשבח ובורא עולם חפץ בהם.

"הנצו הרימונים" - אלו התינוקות שיושבים ועוסקים בתורה, ויושבים שורות כגרעיני רימונים. (מסכת עירובין)

זית שמן - למה נמשלו ישראל לזית? לאמר לך: מה זית אינו מוציא שמנו אלא על ידי כתישתו, אף ישראל אין חוזרים למוטב אלא על ידי יסורים. מה זית אין עליו נושרים לא בימות החמה ולא בימות הגשמים, אף ישראל אין להם בטילה לעולמים – לא בעולם הזה ולא בעולם הבא. (מנחות נ"ג ע"ב)

נמשלו ישראל לזית – מה זית זה, עד שהוא באילנו (על העץ), ואחר כך מורידים אותו מן העץ ונחבט, ומשחובטים אותו מעלים אותו לגת ונותנים אותו במטחן, אחר כך טוחנים אותו, מקיפים אותו בחבלים, ומביאים אבנים וכובשים אותו, ואחר כך נותן שמנו. כך הם ישראל, באים אומות העולם וחובטים אותם ממקום למקום, חובשים אותם... כופתים אותם... ומקיפים אותם. אולם עם ישראל, עם קדוש הוא, עושים תשובה והקב"ה עונה להם.

"זית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך" (ירמיה יא) מה ראה ירמיה למשול אבותינו לזית? מכיון שכל המשקין מתערבבים זה בזה, והשמן אינו מתערב אלא עומד. כך ישראל, אינם מתערבים עם אומות העולם. (שמות רבה לה)

אמר רבי יוחנן מתוך שרגילין בשמן זית חכמה מצויה בהן: תנו רבנן {דברים לג-כד} וטובל בשמן רגלו זה חלקו של אשר שמושך שמן כמעין אמרו פעם א' נצרכו להן אנשי לודקיא בשמן מינו להן פולמוסטוס אחד אמרו לו לך והבא לנו שמן במאה ריבוא הלך לירושלים אמרו לו לך לצור הלך לצור אמרו לו לך לגוש חלב הלך לגוש חלב אמרו לו לך אצל פלוני לשדה הלז ומצאו שהיה עוזק תחת זיתו אמר לו יש לך שמן במאה ריבוא שאני צריך אמר לו המתן לי עד שאסיים מלאכתי המתין עד שסיים מלאכתו לאחר שסיים מלאכתו הפשיל כליו לאחוריו והיה מסקל ובא בדרך אמר לו יש לך שמן במאה ריבוא כמדומה אני ששחוק שחקו בי היהודים כיון שהגיע לעירו הוציאה לו שפחתו קומקמום של חמין ורחץ בו ידיו ורגליו הוציאה לו ספל של זהב מליאה שמן וטבל בו ידיו ורגליו לקיים מה שנאמר וטובל בשמן רגלו לאחר שאכלו ושתו מדד לו שמן במאה ריבוא אמר לו כלום אתה צריך ליותר אמר לו הן אלא שאין לי דמים אמר לו אם אתה רוצה ליקח קח ואני אלך עמך ואטול דמיו מדד לו שמן בשמונה עשר ריבוא אמרו לא הניח אותו האיש לא סוס ולא פרד ולא גמל ולא חמור בארץ ישראל שלא שכרו כיון שהגיע לעירו יצאו אנשי עירו לקלסו אמר להם לא לי קלסוני אלא לזה שבא עמי שמדד לי שמן במאה ריבוא והרי נושה בי בשמונה עשרה ריבוא. (מנחות. פה')

דבש- למה נמשלו ישראל לתמר? מה עץ תמר זה אין בה פסולת אלא: תמרים לאכילה, לולב לארבעת המינים, כפות לסכך הסוכה, סיבים לחבלים, וקרשים לבנין בית. כך הם ישראל – אין בהם פסולת. אלא מהם בעלי מקרא, מהם בעלי משנה, מהם בעלי אגדה, מהם בעלי מצוות, מהם בעלי צדקות. (עפ"י בראשית רבה מ"א)

ורמזים יש בעוד פירות הגם שאינם משבעת המינים:

תפוח- א"ר חמא ברבי חנינא מ"ד (שיר השירים ב, ג) כתפוח בעצי היער וגוי למה נמשלו ישראל לתפוח לומר לך מה תפוח זה פריו קודם לעליו אף ישראל הקדימו נעשה לנשמע. (שבת פח')

אתרוג- "פרי עץ הדר". מה אתרוג יש בו טעם וריח - כך ישראל: יש בהם תורה ומעשים טובים. (ויקרא רבה)

אגוז- מאי דכתיב (שיר השירים ו) אל גנת אגוז ירדתי לראות באבי הנחל וגוי למה נמשלו תלמידי חכמים לאגוז? לומר לך: מה אגוז זה, אף על פי שמלוכלך בטיט ובצואה - אין מה שבתוכו נמאס, אף תלמיד חכם, אף על פי שסרח - אין תורתו נמאסת. (חגיגה דף טו עמוד ב:)

"אל גנת אגוז ירדתי". מה אגוז, אתה לוקח אחד מן הערמה, וכולם מדרדרים ומתגלגלים זה אחר זה - כך ישראל: לקח אחד מהם - כולם מרגישים (שיר השירים רבה)

ד. סדר טו' בשבט

בבני יששכר (מאמר חודש שבט, מאמר ב אות ב) מופיע:

ר"ה השנה "לאילן", לא אמר "לאילנות" כמו באינד, יש לרמז מה שקבלנו מרבתינו להתפלל בט"ו בשבט על אתרוג כשר ויפה ומהודר שיזמין הש"י בעת המצטרך למצוה, כי הנה זה היום אשר עולה השרף באילנות, והוא כפי הזכות של כ"א מישראל, הנה מה טוב ומה נעים שיתפלל האדם ביום ההוא ראשית יסוד הצמיחה שיזמן לו הש"י לעת המצטרך את פרי עץ ההדר. והנה תפלתו תעשה פירות, וזה שרמז התנא באומרו לשון יחיד "לאילן" להורות על האילן המיוחד המבואר בתורה למצוה.

על השולחן צריכים לשים לפחות 15 מינים, היות שיש מנהג יפה שלכל מין שאוכלים אומרים פרק משיר המעלות ובצורה כזו לסיים את כל שיר המעלות 15 פרקים. (ישמח משה)

רבי חיים ויטאל כותב לאכול 30 סוגים והיו שנהגו לאסוף מכל סוג הנמצא. ולמען הרבות ברכות מברך כל אחד בנפרד ועונים כולם אמן מברכים הגפן ואחר כך מברכים על פרי חדש עם 'שהחיינו' ולאחריו מזונות, העץ, אדמה ושהכל. ומדברים בשבח ארץ ישראל ואומרים פיוטים שחיברו גדולי הפייטנים. ואומרים שירות ותשבחות ופרק שירה. הנה השיר שכתב **מון ה'בן איש חי**:

אָז יִרְנֶנּוּ עֵץ הַיְעָרִים, לְפָנֵי אֵל אֲדִיר אֲדִירִים, יַעִיר זְמִירוֹת וְשִׁירִים.
בְּרוּךְ אֵל שׁוֹכֵן עַרְבֹת, הַבּוֹרָא נְפֹשׁוֹת רְבוֹת, וּבְרָא אֵילָנוֹת טוֹבוֹת.
רַם אֵל בְּשָׁמַי מְעוֹנִים, בְּרוּךְ מְבַרֵךְ הַשָּׁנִים, מְצַמֵּחַ עֲנָבֵי גְפְנִים.
כְּבָדוֹ אֵל בְּאוֹרִים, הַגְּדִיל עֲנָפִים וְזִמְרִים, וּבְרָא זִיתִים וְתַמְרִים.
יְתַבְרַךְ חַי דָּר מְעוֹנָה, מְצַמֵּחַ פְּרֵי תְּאֵנָה, נוֹדָה לוֹ בְּשִׁיר וּרְנָנָה.
הִלְלוּ אֵל חַי בְּזִמְרֹת, הַמְּגַדֵּיל עַל מֵי נְהָרוֹת, רְמוֹנִים וּמִינֵי פְרוֹת.
חִזְקוּ לְבָבוֹת שׁוֹבְבוֹת, שְׁמַחוּ בָּנִים עִם הָאֲבוֹת, כֹּה נִזְכָּה לְשָׁנִים רְבוֹת.
אֲשִׁיר שִׁיר חֲדָשׁ

יְתַפְאֵר אֵל חַי צוּרֵנוּ וְשִׁמּוֹ יְתַקְדָּשׁ.

וגם תפילה תיקן לומר: "ויהי רצון מלפניך ה' אלוהינו ואלוהי אבותינו, שתברך כל אילנות האתרוג להוציא פרותיהם בעתם ויוציאו אתרוגים טובים יפים ומהודרים ונקיים מכל מום. ולא יעלה בהם כל חזזית, ויהיו שלמים ולא יהיה בהם שום

חסרון, ואפילו עקיצת קוץ, ויהיו מצויים לנו ולכל ישראל אחינו בכל מקום שהם לקיים בהם מצוות נטילה עם הלולב בחג הסוכות שיבוא עלינו לחיים טובים ולשלום, כאשר ציוויתני בתורתך על ידי משה עבדך: ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל. ויהי רצון מלפניך ה' אלוהינו ואלוהי אבותינו שתעזרנו ותסייענו לקיים מצווה זו של נטילת לולב והדס וערבה ואתרוג כתיקונה בזמנה בחג הסוכות שיבוא עלינו לחיים טובים ולשלום בשמחה ובטוב לבב, ותזמין לנו אתרוג יפה ומהודר ונקי ושלם וכשר כהלכתו.

"ויהי רצון מלפניך ה' אלוהינו ואלוהי אבותינו שתברך כל מיני האילנות ויוציאו פרותיהם בריבוי שמנים וטובים, ותברך את הגפנים שיוציאו ענבים הרבה שמנים וטובים, כדי שיהיה היין היוצא מהם מצו לרוב לכל עמך ישראל לקיים בו מצוות קידוש ומצוות הבדלה בשבתות וימים טובים, ויתקיים בנו ובכל ישראל אחינו מקרא שכתוב: לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך כי כבר רצה אלוהים את מעשיך [קהלת ט', ז']. (ויאמר): באתי לגני אחותי כלה אריתי מורי עם בשמי אכלתי יערי עם דבשי שתיתי ייני עם חלבי אכלו רעים שתו ושכרו דודים [שיר השירים ה', א']. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי"

המקובל חיים ויטאל חילק את הפירות הנאכלים בסדר ל-3 קבוצות:

עולם העשייה: פירות שתוכם נאכל וקליפתם נזרקת, כגון בננה, תפוז ואגוז;

עולם היצירה: פירות שקליפתם נאכלת ותוכם (הגלעין) נזרק, כגון תמרים,

תפוחים וזיתים;

עולם הבריאה: פירות הנאכלים בשלמותם, כגון תאנים, חרובים, צימוקים ותות

שדה.

❖ **ומסודר ע"פ קבלה** שמחלקים את סעודת הפירות לארבעה חלקים

ושותים בהם ארבע כוסות יין כנגד תקופות השנה ומתחילים ביין לבן

וממשיכים ביין הנוטה יותר לאדום עד ששותים יין אדום לגמרי.

❖ **נהגו** לאכול לפתן מרקחת מאתרוג וחבושים. אומרים: שנוכה לפירות

טובים- דהיינו לבנים צדיקים. **ויש סדר מיוחד** שהתקבל בהרבה קהילות

בשם 'פרי עץ הדר' ואומרים לפי הסדר האמור שם.

❖ **רבי ישראל מרוזין** נהג ללבוש בגדי שבת לכבוד ראש השנה לאילנות "כי

האדם עץ השדה", ואף היה עורך את שלחנו בפירות ארץ ישראל בהדגישו

את האמרה המיוחסת לא"י ש"פירות א"י הם סגולה ליראת שמים" וכך היה

אומר: בט"ו בשבט "השרף עולה באילנות", שכן ההתחדשות שבעולם כללית

היא ומקיפה את כל היקום, את הדומם והצומח כמו את המדבר והחי,

ובשעה שמים חדשים מרעננים את האילנות הקפואים בחורף, פורצת

הרעננות גם לעורקי של האדם מישראל.

- ❖ **על רבי דוד בידרמן** מספרים כי ביום זה הראה את כוחו הגדול בציינו כי יום זה מסוגל לישועות ו"כשם שהאילן מתברך בפירותיו - כך ישתבח האדם בפירותיו."
- ❖ **רבי ישראל, המגיד מקוזניץ**, היה אומר שחודש טבת ומחציתו של שבט הם בבחינת "חשכות ומוחין דקטנות", אולם בסיומם באים "ימים מאירים ובהירים" ובני בינה - הוסיף - יודעים סודו של ט"ו בשבט."
- ❖ **על רבי מנחם מענדל מקוצק** זצ"ל מספרים, כי פעם אחת כשישב אצל חסידיו ב'טיש' ט"ו בשבט, רמז לאחד מהם שעליו לדאוג לאתרוג נאה לסוכות. אותה שעה היו הדברים תמוהים באזני השומעים, אולם בין עצרת לחג פרצה מלחמה בגלילות ההם, ואותו חסיד טרח, עמל, ועלתה בידו לספק לרבו אתרוג נאה לקיים בו את המצווה.
- ❖ **מוראה** של חיבת הקדש הייתה על רבי **יצחק מסקווירא** זצ"ל, עד כדי כך שנמנע בשתיית יין ארץ-ישראל, שהוגש לו בשעה שהסב לשלחנו של אחיו רבי יוחנן זצ"ל, באומרו: "איני בקי בטיבם של יינות, וחושש אני שמא לא ימצא יין זה חן בעיניי, ונמצאתי מוציא דיבה על הארץ ועל פירותיה". וענה רבי יוחנן זצ"ל: "ידעתי שיצחק שלי נושא אתו אוצר של יראת שמים, אך לא ידעתי עד היכן היא מגעת".
- ❖ **בסוף ירושלמי** קידושין מובא: א"ר אבין: עתיד אדם ליתן דין וחשבון על שראה מיני מגדים ולא אכל. רבי אלעזר היה מקבץ פרוטות לאכול בהן פעם אחת בשנה ופירש בזית רענן שהכוונה על טו' בשבט.

ונזכיר הלכות הקשורות ליום זה:

- ❖ פסקו שאין להתענות ביום זה ולא אומרים תחנון אבל תענית חלום מותרת.
- ❖ נחלקו הדעות האם מברכים שהחיינו על אכילת האתרוג שהרי בירכו עליו בסוכות בנטילת הארבעת מינים ופסק המשנה ברורה שאין מברכים.
- ❖ חשוב לשים לב במיוחד ביום זה לאכול פירות כשרים ללא חשש דהיינו: שאינם ערלה. שהם מעושרים, שאין בהם חשש שביעית וכמובן שנקיים מתולעים.

וטעם נוסף יש בזה היום: שכיוון שיום זה עיקרו נסוב על מעשרות והיום שחרב בית המקדש אין לנו את כל המצוות ויתעוררו העם לבקש על בנין הבית ולראות את הנבואות העתידות להיות כפי שמובא בדברי חז"ל:

ותו יתיב רבן גמליאל וקא דריש (שוב היה מעשה שישב רבן גמליאל ודרש) עתידים אילנות שמוציאין פירות בכל יום שנאמר: {יחזקאל יז-כג} ונשא ענף ועשה פרי מה ענף בכל יום אף פרי בכל יום. ליגלג עליו אותו תלמיד אמר והכתיב אין כל חדש תחת השמש, אי"ל (אמר לו רבן גמליאל) בא ואראך דוגמתם בעולם

הזה (בא ואראה לך שיש דברים דומים בעולם הזה) נפק אחוי ליה צלף (יצא והראה לו את הצלף שיש לו ג' מיני פרות אביונות וקפריסין ולולבין)

ותו יתיב רבן גמליאל וקא דריש (שוב היה מעשה שישב רבן גמליאל ודרש) עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת (ארץ ישראל תוציא עוגות ובגדים) שנאמר {תהילים עב-טז} יהי פסת בר בארץ. ליגלג עליו אותו תלמיד ואמר אין כל חדש תחת השמש אמר ליה בא ואראך דוגמתן בעולם הזה נפק אחוי ליה (יצא ואראה לו) כמיהין ופטריות (שיוצאין בלילה אחד והם רחבים ועגולים כגלוסקאות) ואכלי מילת נברא בר קורא (ובגד שגדל אראה לו סיב שהוא כמין לבוש מצויר הגדל סביב הקור של הדקל כשהוא רך): (שבת. ל')

וא"ר חייא בר יוסף עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מילת (עוגות ובגדים) שנאמר {תהילים עב-טז} יהי פסת בר בארץ.

ת"ר יהי פסת בר בארץ בראש הרים אמרו (פירשו חכמים) עתידה חטה שתתמר כדקל ועולה בראש הרים ושמא תאמר יש צער לקוצרה תלמוד לומר {תהילים עב-טז} ירעש כלבנון פריו הקב"ה מביא רוח מבית גנזיו ומנשבה עליה ומשרה את סלתה ואדם יוצא לשדה ומביא מלא פיסת ידו וממנה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו. {דברים לב-יד} עם חלב כליות חטה אמרו עתידה חטה שתהא כשתי כליות של שור הגדול ואל תתמה שהרי שועל קינן בלפת ושקלוהו ומצאו בו ששים ליטרין בליטרא של צפורי (ואל תתפלא על כך שהרי שועל חפר בלפת כדי לקנן וללדת שם ושקלו את הנותר מהלפת ומצאו ששוקל ששים ליטרין בליטרא של ציפורי שהיא גדולה).

תניא אמר רב יוסף מעשה בשיחין (שם מקום) באחד שהניח לו אביו שלשה בדי חרדל ונפשח אחד מהן (ונבדל אחד מהם מהקלח) ונמצאו בו תשעה קבין חרדל ועציו סיככו בו סוכת יוצרין:

אמר ר"ש בן תחליפא קלח של כרוב הניח לנו אבא והיינו עולים ויורדים בו בסולם.

רב חייא בר אשי אמר רב עתידין כל אילני סרק שבארץ ישראל שיטענו פירות שנאמר {יואל ב-כב} כי עץ נשא פריו תאנה וגפן נתנו חילם: (כתובות. קיב')

"הנה ימים באים נאום ה' ונגש חורש בקוצר ודורך ענבים במושך הזרע" (עמוס ט, יג). "לא יבול עלהו ולא יתום פריו לחדשיו יבכר" (יחזקאל מז, יב). ומכאן דרשו חז"ל "שהעץ עתיד להיות נוטע ועושה פירות בן יומו" (תו"כ ויקרא כו, ד)

ואמר רבי אבא אין לך קץ מגולה מזה שנאמר {יחזקאל לו-ח} ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל וגוי ופירש רש"י: מגולה מזה. כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה אז יקרב הקץ ואין לך קץ מגולה יותר: (סנהדרין צט')

מעשה שהיה

ברוסיה ובאוקראינה לא היה קל להשיג אתרוגים כלל, על-אחת-כמה-וכמה אתרוגים מהודרים. לפיכך היו החסידים - שאהבתם לרבותיהם בערה בהם ושכלל מאודם השתוקקו לזכותם באתרוג מהודר - נותנים על כך את דעתם כבר כמה חודשים קודם החג.

במיוחד עסקו בכך הסוחרים שביניהם, מי שלרגל עסקיהם נעו ונדו בארץ. הם פקחו עין בכל מקום שאליו נקלעו, אולי ימצא שם אתרוג מהודר הראוי לרבם.

וכשהיה מי מהחסידים זוכה להגיש לרבו אתרוג נאה, הייתה השמחה כפולה ומשולשת. הצדיק שמח בהידור המצווה ובחיבת החסיד, והחסיד שמח בשמחת רבו.

באותה שנה יצא ר' אלימלך, סוחר הבדים, ומחסידיו של הצדיק רבי מרדכי מצ'רנוביל, למסע עסקים של כמה חודשים. מיד לאחר הפסח יצא לדרכו מתוך כוונה לשוב לצ'רנוביל לקראת חודש החגים.

כחודש לפני שובו, בתחילת חודש אלול, נזדמן לו אתרוג מובחר שבמובחרים. ר' אלימלך נשא תודה מיוחדת לה' על הזכות שהפיל בחלקו להסב לרבו עונג רוחני. במיטב כספו שילם על האתרוג, עטפו בזהירות בצרור פשתן וטמנו היטב בין חפציו. משם המשיך להשלים את סידוריו האחרונים.

כשבוע לפני חזרתו הוצע לו אתרוג נוסף - צהבהב, בנוי לתלפיות, נקי מכל פגם. הלוא כבר קניתי אתרוג נאה לרבי, הרהר ר' אלימלך בליבו, וכמדי שנה אברך גם אני על אתרוגו של הרבי; מה צורך לי אפוא באתרוג נוסף?

לפתע הבריק במוחו רעיון. בחזרתי עתיד אני לעבור דרך רוז'ין, נזכר. שם יושב הצדיק הגדול ששמו נודע בכל קצווי ארץ, ושאף אני-עצמי נתברכתי לא-אחת מפיו. אקנה לו את האתרוג ואתננו לו בדרכי לצ'רנוביל. החליט ועשה, וקנה גם את האתרוג הזה.

לאחר כמה ימים יצא ר' אלימלך בדרכו לשוב לביתו. באחת מתחנותיו פגש חבורה של ידידים, חסידי צ'רנוביל. אגב שיחה על הא ועל דא סיפר לידידיו על הצלחתו בעסקיו, ומעל הכול – על שזכה לקנות לרבם אתרוג מהודר.

ביקשו החסידים לראות את האתרוג שעליו עתיד רבם לברך בחג. הוציא הסוחר מתיקו את שני האתרוגים ואגב כך סיפר לידידיו את השתלשלות הדברים. עתה, כששני האתרוגים

עמדו גלויים זה לצד זה, ברור היה כי האתרוג השני מהודר מן הראשון.

"את האתרוג הראשון תן לצדיק מרוז'ין ואילו את השני, המהודר יותר, שמור לרבנו!", יעצו החסידים בטבעיות. נתקבלו דבריהם על דעתו של ר' אלימלך וכך אמנם התכוון לעשות.

בהגיעו לרוז'ין נכנס פנימה לקבל את ברכת הצדיק. באותה הזדמנות הוסיף כי הביא עמו אתרוג נאה - מתנה לרבי. הביט בו הצדיק בפנים שוחקות. "נו... טוב מראה עיניים", הגיב, בעוד ר' אלימלך מגיש לו את האתרוג (הראשון).

נטל הצדיק מרוז'ין את האתרוג, הביט בו מכל עבר ומבט של פליאה על פניו. "האומנם זה האתרוג שלי?", שאל כמופתע. "זה האתרוג שקניתי בעבורי?!", חזר ושאל.

מעיו של ר' אלימלך החלו מתהפכים בקרבו, בהבינו כי הצדיק, בעיניו הזכות, הבחין כי אין זה האתרוג שנקנה בעבורו. התבייש ר' אלימלך להודות על האמת, ולכן גמגם משהו על 'טעות' שנפלה ובתוך כך הוציא מתיקו את האתרוג השני ונתנו לצדיק.

בבת-אחת התחלפה הבעת הפליאה שעל פני הצדיק בהבעה של קורת-רוח. "אכן, אתרוג לתפארת... הדר שבהדר", אמר הצדיק והרעיף על ראשו של ר' אלימלך שפע ברכות.

המשיך הסוחר לדרכו והגיע לצ'רנוביל. ללא עיכובים מיותרים נכנס ובא אצל רבו והגיש לו - בלי אומר ודברים - את האתרוג (הראשון) שקנה למענו. הביט רבי מרדכי בחסידו ובאתרוג, חליפות, ועל פניו נח סימן-שאלה.

"מי כבר נגע באתרוג שלי?", שאל.

נחרד ר' אלימלך נוכח מה שנראה כגילוי של רוח-הקודש, ועדיין לא היה בטוח בכך. "ספר לי כיצד נתגלגל אתרוג זה לידיך ומה עבר עליו מאז ועד הגיעו לכאן", הוסיף הרבי, ובכך כמו הבהיר סופית כי עיני הצדיק רואות גם דברים נעלמים.

סומק הציף את פניו של ר' אלימלך כשנאלץ לגולל באוזני רבו את השתלשלות הדברים. בסיום דבריו אמר לו הרבי:

"דע, ר' אלימלך, כי בכל שנה ושנה, בט"ו בשבט, נגזר בשמים איזה אתרוג יהיה לכל אחד ואחד בחג-הסוכות הבא. הצדיק מרוז'ין ידע בדיוק איזה אתרוג נגזר לו. כשראה את האתרוג שהבאת לו, נתמלא ליבו חשש שמא נשתנה דינו. פשפש במעשיו ולא מצא כל סיבה לשינוי. על-כן לא רצה לקבל מידיך את האתרוג שקנית לי, אתרוג שלא נועד לו. אך מכיוון שסוף-סוף החזיק אותו צדיק את האתרוג שלי בידיו הקדושות, שוב אין זה אותו אתרוג כפי שהיה קודם-לכן, ואני חשתי בכך".

בגלל חשיבות העניין נוסף כאן את הסדר מהרב משה ויא שליט"א, כיצד בודקים את פירות שבעת המינים שיהיו נקיים מתולעים:

קטניות (אורז, חיטה, גריסים, עדשים אדומים, כוסמת, וכן רוב הקטניות הקטנות)

א. לבדוק בחנות אם יש הרבה אבקה בתחתית השקית, וכן אם מצויים גרגרים הדבוקים לשקית ע"י קורים, (קל להבחין בכך כשהופכים את השקית מצד לצד). הם סימן לנגיעות, ועדיף לא לקנות מוצר כזה.

ב. כשהגרגרים עוד יבשים, מסננים אותם במסננת רשת (של אטריות) על גבי משטח כהה או לבן, כל מה שבין הקטניות יפול דרך המסננת. מתבוננים על המשטח: אם נפלו רק פירורים או חלקי חרקים – אפשר לעבור לשלב ג'. אם יש חרקים קטנטנים דמויי גרגרי חול- הוא סימן לנגיעות באקריות (מילבי"ן) ואין להשתמש בקטניות אלו. (תופעת זו נדירה יחסית).

ג. בודקים את הקטניות על גבי משטח לבן, בין הגרגרים. יש לבדוק מתולעי עש לבנות, (הסימן לקיומם הוא קורים), וחרקים קטנים בצבע שחור או חום. כתמים ונקודות שחורות על הקטניות, או גרגרים סדוקים, לא נובעים מתולעים או חרקים, ולכן אין צורך להוציאם.

ד. שלב זה מתייחס לאורז מלא, חיטה, גריסים וכד' וכן אורז לבן שנמצאה בו נגיעות, (אורז לבן שבכל השלבים היה נקי, אין חובה לבצע שלב זה). אפונה יבשה, כוסמת ובורגול שנמצאו נגועים בשלבים הראשונים (א, ב, ג) עדיף לא להשתמש בהם.

הצפה במים – לוקחים כלי עם מים בכמות כפולה מהקטניות, מוסיפים 2 כפות מלח לליטר מים ומערבבים. שופכים פנימה את הקטניות ומערבבים מיד- גרגרים נגועים והחרקים שלא נמצאו בבדיקה יצופו על פני המים.

צימוקים - מאוחסנים זמן רב ולכן עלולים להתלע. **צימוקים צהובים** המיובאים מקליפורניה בדרך כלל נקיים וקל לבדוקם. מפזרים על כף היד ובודקים מצד אחד ואחר כך הופכים ליד השניה ובודקים את צד השני.

צימוקים צהובים מתוצרת הארץ וצימוקים חומים לבדוק כנ"ל ואחר כך: להשרות כמה דקות במים פושרים ולערבב. **אם יש נגיעות**, התולעים יצופו למעלה. אם נגוע אין להשתמש בצימוקים, היות והם עלולים להיות נגועים במפנים ואין אפשרות לבדוק.

תאנים - נגועות מאד. קשה להבחין בתולעים כי הם דומים מאד לנימים שבפנים הפרי. **בדיקת תאנה טריה:**

א. חוצים את התאנה, "מקפלים" אותה החוצה ומתבוננים.

ב. שמים את התאנה בכוס זכוכית שקופה עם מים, כאשר פתח הפרי כלפי מטה. אם התאנה נגועה, אפשר להבחין בתולעים קטנים השטים במים, לאחר כ-2 דקות הם שוקים בתחתית הכוס. במקרה כזה אין לאכול את התאנה, כי אין בטחון שכל התולעים יצאו.

תאנים יבשות בעייתיות יותר, היות והתולעים הלבנות לאחר שהתייבשו צבען הופך לחום, וקשה יותר להבחין בהם. **כדאי לקנות** את התאנים היבשות כשהן רכות ועסיסיות, ולא כשהן ישנות וקשות. **בדיקת תאנה יבשה:**

א. שוטפים היטב מבחוץ וסביב העוקץ. ב. בודקים מבחוץ אם אין חור נוסף לחור הטבעי. ג. חוצים את התאנה לשנים ובדקים כנגד אור חזק. **כדי להקל על הבדיקה**, מהדקים את הפרי באצבעות כדי שתהיה דקה יותר, וגם שקופה יותר בבדיקה כנגד האור. **עדיף להוריד** (עם כפית) חלק מהגרגרים, כדי שהתאנה תהיה יותר דקה. **אם היא מאד מיובשת**, מומלץ לשטוף את התאנה במים גם מבפנים. **צבע שחור** בתוך התאנה מצביע בדרך כלל על נגיעות.

רימון - בגידול מסחרי בחזקת נקי. **גידול פרטי** (לפעמים נמכר בחנויות) לעתים קרובות נגוע. (חור גדול או איזור חום בפרי). לעתים יש על הגרגרים כתם קטן כהה שהוא פגם בגידול ולא תולעת.

זיתים - **זיתים ירוקים**: לעתים נגועים ברימות הגורמות לכתם חום בזית. אולם במקרים רבים הכתם החיצוני נובע רק ממכה. לכן זית עם כתם יש לפתוח ולהתבונן אם מצויה מחילה בפנים. **זיתים ללא חרצנים** יותר קלים לבדיקה. **נמצאו זיתים נגועים** יש לפתוח את כולם, היות ולעתים הנגיעות אינה ניכרת מבחוץ. **זיתים שחורים**: יש חשש גבוה יותר לנגיעות (כי הם בשלים ורבים). ויש להזהר יותר. **זיתים מושחרים** ללא חרצנים יותר קלים לבדיקה.

תמרים - **תמרים יבשים** - חוצים ובודקים משני הצדדים כנגד האור.

טו' בשבט

כב